

TWARDE I MIĘKKIE ELEMENTY BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Rozprawy Społeczne, nr 2 (VI), 2012

Waldemar Kryspin Jaruszewski

Szczecińska Szkoła Wyższa Collegium Balticum

Miękka siła jest drugim obliczem tej samej potęgi
J.S. Nye jr

Streszczenie: Celem artykułu jest przybliżenie problematyki bezpieczeństwa narodowego z uwzględnieniem jego twardej i miękkich elementów. Artykuł składa się z dwóch części. W pierwszej części wyjaśniono istotę bezpieczeństwa narodowego (BN) z uwzględnieniem ich podziału na twarde i miękkie elementy. W drugiej opisano wpływ elementów twardej i miękkich na rozwój i stan (BN). Przyjętą metodą badawczą jest analiza literatury i własny model organizacyjny bezpieczeństwa (8-E), obejmujący twarde i miękkie elementy, stanowiący bazę i fundamenty bezpieczeństwa narodowego. Przeprowadzone badania mają wykazać, w jakim stopniu wybrane elementy modelu bezpieczeństwa wpływają na stan bezpieczeństwa narodowego.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo narodowe, miękkie i twarde elementy bezpieczeństwa, kapitał intelektualny

Wstęp

W pracy podjęto problem kształtowania bezpieczeństwa narodowego w oparciu o wybrane elementy bezpieczeństwa narodowego. Bezpieczeństwo narodowe ma silny związek z licznymi naukami, tj.: wojskowymi, ekonomicznymi, prawnymi czy stosunkami międzynarodowymi. Literatura przedmiotu podaje, że na stan bezpieczeństwa narodowego coraz mniejszy wpływ mają czynniki *stricte* wojskowe. Wzrasta za to rola czynników ekonomicznych, tj. stan gospodarki narodowej, jakość sojuszy międzynarodowych oraz szeroko rozumiany poziom infrastruktury, jak również działanie wielu organów administracji rządowej, samorządowej, organizacji społecznych, a także poszczególnych obywateli. Celem artykułu jest przybliżenie problematyki bezpieczeństwa narodowego z uwzględnieniem jego twardej i miękkich elementów. Artykuł składa się z dwóch części. W pierwszej części wyjaśniono istotę bezpieczeństwa narodowego, z uwzględnieniem ich podziału na twarde i miękkie elementy. W drugiej przedstawiono własny model bezpieczeństwa oparty na ośmiu jego elementach (8-E). Przyjętą metodą badawczą jest analiza literatury i własny model organizacyjny bezpieczeństwa narodowego. Przeprowadzone badania mają ocenić, (wykazać), w jakim stopniu wybrane elementy wpływają na stan bezpieczeństwa narodowego. Autor ma nadzieję, że artykuł zapoczątkuje większą debatę na ww. temat.

Pojęcie bezpieczeństwa narodowego

Współczesne pojęcie bezpieczeństwa narodowego oraz jego kształt długo jeszcze będzie przedmiotem dysput i rozpraw naukowych. Docelowy model bezpieczeństwa narodowego będzie zupełnie nowym modelem, jak również będzie zupełnie innym, niż ten z drugiej połowy XX wieku. Bezpieczeństwo ma charakter podmiotowy, stanowi więc pierwot-

ną potrzebę człowieka i grup społecznych, będąc jednocześnie podstawową wartością dla państw i systemów międzynarodowych (Kunikowski 2010, s. 29). W ujęciu militarno-strategicznym bezpieczeństwo można analizować w kontekście postępu technologicznego i technicznego, innowacyjności zastosowanych rozwiązań służących do tworzenia potencjału obronnego (Żukowska 2011, s. 21).

W czasach poprzedzających narodziny państwa narodowego, bezpieczeństwo utożsamiane było zaledwie ze sferą aspiracji i dążeń panujących, realizujących swoje wąsko pojmowane interesy. Wyzwania, jakie pojawiły się przed Polską na początku XXI wieku bezpośrednio są związane z zachodzącymi zmianami systemowymi w Europie i poza nią. W dalszym ciągu to początek przemian, wyzwań i różnych kryzysów społeczno-gospodarczo-politycznych. Pojawiają się pytania, co do zawieranych sojuszy i przyjętych strategii obronnych państwa. Dlatego zasadne jest w pierwszym rzędzie określenie celów politycznych i militarnych państwa, które wynikają z interesów narodowych. Z końcem lat osiemdziesiątych XX wieku nastąpiła fundamentalna zmiana geopolityczna w stosunkach międzynarodowych. Zakończyła się konfrontacja Wschód-Zachód, a *upadek* muru berlińskiego znamionował nie tylko zjednoczenie Niemiec i rozpad bloku wschodniego, ale także reunifikację kontynentu europejskiego i koniec bipolarnego podziału świata. Era pozimnowojenna wydawała się czasem pokojowej transformacji.

Bezpieczeństwo wewnętrzne jest domeną polityki wewnętrznej danego kraju. Tak jest do dzisiaj, choć zmienił się zarówno charakter i rodzaj zagrożeń, jak i metody zapobiegania im. Globalizacja, rozwój międzynarodowej komunikacji wymagają umiędzynarodowienia sfery bezpieczeństwa wewnętrznego, co ma już niejednokrotnie miejsce. Jednocześnie występuje brak, pełnego przekonania o takiej konieczności, co jest wywołane wieloma specyficznymi warunkami. Do najważniejszych należy zaliczyć: brak zmian w myśleniu o bezpieczeństwie, narodowy charakter

służb specjalnych, utajnienie zasad ich działania, wysokie koszty oraz wykorzystywanie często przez nich do finansowania nielegalnych źródeł dochodów, opierających się na współpracy z przestępczością zorganizowaną (Żukrowska 2006, s. 23-24).

Na podstawie współczesnych wyzwań i zagrożeń, a także innych uwarunkowań w literaturze przedmiotu (Kitler 2006) wyróżnia się dwa obszary bezpieczeństwa, tj.:

1. Społeczeństwo funkcjonujące w państwie i oczekujące, że zapewnione mu będą potrzeby bytu i rozwoju, a państwo może być narażone na różnego rodzaju zagrożenia, sytuacje kryzysowe, spowodowane czynnikami politycznymi, społecznymi czy kulturowymi,

2. Ludzie narażeni są na trudy dnia codziennego tj.: na zgubne skutki rozwoju cywilizacyjnego, działalności przestępczej, klęsk żywiołowych lub krócej negatywnej działalności człowieka, bądź działania sił natury.

Bezpieczeństwo stanowi wartość, o którą należy zabiegać w sposób permanentny i uwzględniający zmiany wewnątrz i na zewnątrz państwa. Bezpieczeństwo należy pojmować dynamicznie, jako proces, w którym podmioty bezpieczeństwa starają się eliminować zagrożenia i podnosić swój stan pewności (Wojtaszczyk 2009, s. 12). Postrzeganie bezpieczeństwa w ujęciu dynamicznym uwzględnia czynnik czasu, który pozwala na śledzenie priorytetów bezpieczeństwa i traktowanie go, jako procesu dynamicznego. Tak rozumiane bezpieczeństwo może być definiowane nie tylko, jako określony cel, lecz również, jako następstwo. Jest, zatem ciągłym procesem społecznym w ramach, którego działające podmioty starają się doskonalić mechanizmy zapewniające im poczucie bezpieczeństwa.

Bezpieczeństwo narodowe, termin oznaczający poczucie pewności państwa w środowisku międzynarodowym, brak jego zagrożenia oraz ochronę przed zagrożeniami. W sensie ogólnospołecznym bezpieczeństwo obejmuje zaspokojenie potrzeb istnienia, pewności przetrwania, stabilności i zadowolenia. Bezpieczeństwo, będąc naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych jest zarazem podstawową potrzebą państw i systemów międzynarodowych a jego brak wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia. Bezpieczeństwo narodowe obejmuje problematykę przeciwstawiania się wszelkim zagrożeniom dla istnienia oraz rozwoju narodu i państwa (zewnętrznym oraz wewnętrznym). Nowe płaszczyzny bezpieczeństwa narodowego stanowią: ekonomiczna, naukowo-techniczna, informacyjna, ideologiczna, ekologiczna i społeczna. Stan bezpieczeństwa jest niemierzalny (Marczak, Jakubczak 2012), dlatego też kapitalną kwestią w zapewnieniu bezpieczeństwa jest jego właściwe postrzeganie przez społeczeństwo i władze państwa. Pośród różnych kategorii interesów narodowych interesy żywotne stanowią tę ich część, które jednostki i całe społeczeństwo, uznają za wspólne i najważniejsze. W niniejszym artykule przyjęto definicję bezpieczeństwa narodowego (Kitler 2011, s. 31), która zdaniem autora najbardziej od-

powiada pojęciu bezpieczeństwa: „Bezpieczeństwo narodowe to najważniejsza wartość, potrzeba narodowa i priorytetowy cel działalności państwa, jednostek i grup społecznych, a jednocześnie proces obejmujący różnorodne środki, gwarantujące trwałość, wolny od zakłóceń byt i rozwój narodowy (państwa) w tym ochronę i obronę państwa, jako instytucji politycznej oraz ochronę jednostek i całego społeczeństwa, ich dóbr środowiska naturalnego przed zagrożeniami, które w znaczący sposób ograniczają jego funkcjonowanie lub godzą w dobra podlegające szczególnej ochronie.”

Współcześnie na bezpieczeństwo narodowe oddziałują następujące czynniki:

1. Demograficzne (zmiany liczby ludności, struktura i tendencje demograficzne).
2. Geograficzne (położenie przestrzenne, rozmiary terytorium, ukształtowanie terenu).
3. Ekonomiczne (zasoby surowcowe, potrzeby i braki, poziom wzrostu gospodarczego).
4. Historyczne (doświadczenia historyczne).
5. Psychologiczno-socjologiczne (stosunek do życia, spójność społeczeństwa).
6. Organizacyjno-administracyjne (forma rządów, stosunek społeczeństwa do władzy, efektywność jej działania).
7. Obronne, militarne (organizacja i efektywność obrony narodowej, rozmiar armii w stosunku do liczby ludności w wieku poborowym).
8. Polityczne, (jakość sojuszy, polityka zewnętrzna i wewnętrzna państwa).
9. Informatyczne, (nie tylko szybkość komunikowania się między jednostkami i organizacjami, ale głównie olbrzymia redukcja kosztów przesyłania informacji). Niezależnie od praktycznego celu takiego transferu, jego realne koszty stały się znikome. Tym samym ilość i jakość informacji, która jest przesyłana na cały świat, stała się rzeczywiście ogólnodostępna i nieograniczona. Ponadto rewolucja informacyjna przynosi ze sobą koniec hierarchicznych organizacji biurokratycznych, jakie cechowały epokę rewolucji przemysłowej. Na poziomie społeczeństw obywatelskich zdecentralizowane organizacje i wspólnoty wirtualne przekroczą wraz z rozwojem Internetu granice terytorialnej jurysdykcji i wytworzą swoje własne wzorce zarządzania (*governance*) (Nye jr. 2009, s. 327).

Jednym z pierwszych badaczy w Polsce, który użył pojęcia *twarde* i *miękkie* czynniki bezpieczeństwa, był A. Kamiński. Do ograniczeń twardych zaliczył on położenie geopolityczne, sytuację demograficzną, poziom rozwoju gospodarki. Natomiast do ograniczeń miękkich zaliczył czynniki związane z ocenami i przewidywaniami polityczno-wojskowymi odnoszącymi się do sposobu, w jaki dany naród, państwo potrafi wykorzystać pojawiające się szanse i możliwości oraz powstałą sytuację, którą określają „twarde” uwarunkowania gospodarcze (Kamiński 1993, poz. 7).

Do czynników materialnych i niematerialnych nawiązuje koncepcja tzw. twardej i miękkiej potęgi (Sułek 2009, s. 71).

Rozróżnienie między twardą a miękką, potęgą odnosi się do stopniowania zarówno natury zachowania, jak i materialności zasobów. Oba typy są aspektami zdolności do tego, aby osiągnąć jakieś cele przez sterowanie zachowaniem innych. Zdaniem M. Sułki znaczenie miękkiej potęgi w polityce światowej rośnie. W erze gospodarek opartych na wiedzy i ponadnarodowej współzależności, potęga staje się trudniejsza do przeniesienia, mniej materialna i mniej siłowa (Sułek 2009, s. 72).

Należy zaznaczyć, że gospodarka narodowa jest najważniejszą *twardą* materialną podstawą każdej polityki i strategii bezpieczeństwa. To ona stwarza możliwość zbudowania na tym fundamencie różnych instrumentów oddziaływania na otoczenie, w tym zwłaszcza sił zbrojnych i ona też jest jednocześnie *twardym* ograniczeniem dla wielu celów i strategii ich osiągnięcia (Sułek 2001, 166). W literaturze przedmiotu wyróżnia się pojęcie gospodarcze ograniczenia „*twarde*” polityki i strategii bezpieczeństwa, leżące u samych podstaw procesów decyzyjnych w zakresie bezpieczeństwa państwa. Sektor obronny (militarny) w gospodarce to system ograniczony przez wielkość zasobów, a więc z istoty swej trudny do pełnego zaspokojenia. Gospodarcze ograniczenia polityki i strategii bezpieczeństwa (Sułek 2001, 166) stanowią, tj.:

1. Ogólnogospodarcze, tzw. *najtwardsze* związane z funkcjonowaniem państwa i gospodarki, jako bytu demograficzno-terytorialnego o określonym wyposażeniu w bogactwa naturalne i o określonym poziomie rozwoju gospodarczego. Ograniczenia ogólnogospodarcze wiążą się z takimi agregatami jak: liczba ludności, powierzchnia kraju, zasoby naturalne, aparat produkcyjny, charakter i intensywność wymiany międzynarodowej, dochód narodowy.

2. Sektorowe, *bardziej miękkie* są lepiej skorelowane z systemem obronnym państwa i mają bardziej względny charakter niż ograniczenia ogólnogospodarcze. Znacznie bardziej podatne na oddziaływanie są ograniczenia sektorowe, do których można zaliczyć: ograniczenia ze strony przemysłu zbrojeniowego, infrastruktury obronnej, zapasów i re-

zerw obronnych, wydatków obronnych, czy ograniczenia w zakresie międzynarodowej współpracy gospodarczo-obronnej.

Elementy *twarde* bezpieczeństwa (Żukrowska 2011, s. 26-27) to potencjał zbrojny, sprzęt wojskowy, wyposażenie armii i infrastruktura potencjał gospodarczy, badań rozwojowych, wielkość wojska, wydatki na zbrojenia, bazy wojskowe, rozbudowane sojusze, kanały komunikacji, infrastruktura wyposażenie armii w sprzęt i instrumenty pozwalające prowadzić wojny. Mają one duże znaczenie dla potencjału twardego bezpieczeństwa.

„Miękkie elementy bezpieczeństwa to wszystkie sfery zewnętrzne oddziaływania państw, ich kultury, systemowych rozwiązań, zachowań, używanej techniki i technologii, know-how i modeli konsumpcji, pracy czy polityki, które są akceptowane, przyjmowane i wdrażane przez innych, widzących w nich dla siebie korzyści. Upowszechnianie się miękkiego modelu bezpieczeństwa możliwe jest dzięki sieci kanałów komunikacyjnych, pozwalających samodzielnie oceniać, porównywać, naśladować, przenosić” (Żukrowska 2011, s. 26-27). Podkreśla ona dalej, że „Niemniej ważnym elementem bezpieczeństwa współcześnie jest inteligentna siła w stosunkach międzynarodowych” (Żukrowska 2011, s. 26-27). Inteligencja w tym przypadku sprowadza się do przygotowania takich rozwiązań, które pozwalają podjąć właściwe decyzje, jak nie w chwili tworzenia struktur czy instytucji, to w jakiś czas później, kiedy dane państwo będzie do takiego kroku gotowe. Inteligencja to też skuteczność związana z okresowymi ocenami wprowadzonych rozwiązań.

Model organizacyjny systemu bezpieczeństwa

Model jest wynikiem modelowania. Pod pojęciem tym rozumiemy proces budowy i badania modeli. Modelowanie jest ważnym narzędziem analitycznym (badawczym). (Sułek 2010, s. 94). Model organizacyjny systemu bezpieczeństwa (8-E), obejmuje *twarde i miękkie* elementy bezpieczeństwa narodowego, (rysunek 1).

Rysunek 1. Model organizacyjny systemu bezpieczeństwa (8- E), obejmujący *twarde i miękkie* elementy bezpieczeństwa narodowego

Źródło: opracowanie własne, oznaczenia PGO – potencjał gospodarczo-obronny państwa.

Analiza elementów *twardych i miękkich* bezpieczeństwa pozwala określić potencjał organizacyjny państwa dla potrzeb zmian organizacyjnych bezpieczeństwa narodowego.

Możliwe zmiany organizacyjne mogą odbywać się za pośrednictwem państwa, co oznacza, że państwa muszą dokonać same przekształceń w swoich strukturach, systemach i sposobach działania zgodnie z wymaganiami bezpieczeństwa narodowego (Koziej 2010, s. 13-15.). W przedstawionym modelu organizacyjnego systemu bezpieczeństwa (8-E), (rysunek 1) widać zakres zmian organizacyjnych, który może być bardzo szeroki i obejmować, między innymi:

1. Twarde elementy bezpieczeństwa narodowego, tj.: strategię, potencjał gospodarczo - obronny (PGO), systemy i strukturę organizacyjną państwa.
2. Miękkie elementy, tj.: kapitał intelektualny, jakość kanałów komunikacji, jakość dyplomacji oraz jakość rządów.

Zgodnie z założeniami modelu, dla skuteczności zmian niezbędne jest dostosowanie do siebie składników przedstawionego systemu bezpieczeństwa (8-E). Wszystkie elementy modelu są wzajemnie ze sobą powiązane i tym samym jednakowo ważne dla sprawnego i skutecznego działania jego organizacji, jaką jest państwo. Zawsze zdarza się tak, że jeden element może być bardziej sprawny, nowocześniejszy od drugiego i przyjąć rolę dominującą, a drugi rolę drugorzędną, podporządkowaną temu pierwszemu. Zależy to od możliwości danej organizacji (państwa), typu, (jakości) samej zmiany. Należy objaśnić znaczenie użytych pojęć w modelu organizacyjnym bezpieczeństwa (8-E), tj.:

A. Twarde elementy bezpieczeństwa narodowego obejmują:

1. Strategię, sposoby osiągania przewagi konkurencyjnej.
2. Potencjał gospodarczo-obronny (PGO) państwa można traktować, jako gospodarczy filar potencjału obronnego państwa.
3. Systemy. System jest to zorganizowany obiekt, działający w otoczeniu, składający się z wielu elementów, podsystemów powiązanych ze sobą licznymi relacjami, kanałami, związkami kooperacyjnymi w ten sposób, że każdy z jego elementów przyczynia się do powadzenia i bogactwa całości.
4. Struktura organizacyjna, to układ i wzajemne zależności między częściami składowymi oraz stanowiskami w organizacji. Struktura podąża za strategią, co oznacza, że misja organizacji i jej ogólne zadania wyznaczają kształt organizacji. Nowoczesna struktura organizacyjna wymaga dużego wysiłku conceptualnego i czasu, w trakcie lub zmianie strategii. Do najważniejszych cech otoczenia, które wpływają na strukturę organizacyjną można zaliczyć potencjał otoczenia, złożoność otoczenia i niepewność otoczenia. Wpływ organów państwa na organizację jest zróżnicowany w zależności od ustroju politycznego tj., warunków własnościowych. Przez warunki ekonomiczne wpływające na strukturę organizacji należy

rozumieć zasady funkcjonowania gospodarki, stan przepisów prawa oraz sytuację na rynku kapitałowym. Do najważniejszych wyznaczników struktury organizacyjnej związanych z możliwościami organizacji należy zaliczyć: wielkość, cykl życia oraz wielkość zasobów i kapitałów.

B. Miękkie elementy bezpieczeństwa narodowego obejmują:

1. Kapitał intelektualny państwa. Kapitał intelektualny (KI) jest częścią kapitału narodowego (obronnego państwa), który obejmuje ogół aktywów niematerialnych tj. wartości intelektualnej, wiedzy, umiejętności, zdolności, kompetencji, doświadczenia ludzi, przedsiębiorstw, społeczności i państwa. W skład kapitału intelektualnego (Jaruszewski 2009, s. 56), państwa wchodzi kapitały, tj. ludzki, społeczny i organizacyjno-innowacyjny. Należy podkreślić, że kapitał intelektualny nie jest tylko prostą sumą trzech jego składowych, lecz także jest kreowany (pomnażany) przez współczynnik relacji, więzi społecznych występujących między nimi. Postać algebraiczna modelu obliczania kapitału intelektualnego (Jaruszewski 2011, s. 55):

$$KI = [KS + KL + KOI] \cdot WR$$

Oznaczenia: KI - kapitał intelektualny, KS - kapitał społeczny, KL - kapitał ludzki, KOI - kapitał organizacyjno-intelektualny, WR - wskaźnik relacji, więzi społecznych

2. Jakość kanałów komunikacji. Komunikacja to proces wzajemnej wymiany informacji między różnymi uczestnikami procesów społeczno-gospodarczych. Celem komunikacji jest wzajemne zrozumienie się nadawcy i odbiorcy w zakresie przekazywanych komunikatów. Kanał komunikacji - jest to sposób prezentacji komunikatu/treści, który może przybrać formę ustną (werbalną), pisemną, wizualną (schematy, wykresy, fotografie, video) lub multimedialną (łączy wszystkie te formy). Wybór kanału komunikacyjnego jest warunkowany wynikami analizy wskazującymi, w jaki sposób i w jakiej formie przekazać informację, aby dotarła ona do odbiorcy niezniekształcona i aby została właściwie odczytana, zrozumiana. Dobór kanałów komunikacyjnych to z jednej strony sztuka, a z drugiej ekonomiczna kalkulacja.
3. Jakość rządów. Style działania, kierowania, sposób wykonania pracy kierowniczej, w którym ważnym jej elementem jest rodzaj dominujących środków motywowania przez kierownika. Należą one do wyróżników stylu kierowania: styl autokratyczny, styl konsultacyjny, styl przywódczy. Styl kierowania obejmuje: wywieranie wpływu, podejmowanie decyzji, sprawowanie kontroli nad podwładnymi i ocenianie ich, komunikację z personelem, wydawanie poleceń.
4. Jakość dyplomacji. Dyplomacja jest instrumentem, za pomocą, którego państwo wyraża i prowadzi swą politykę zagraniczną w stosunkach zewnętrznych. W takim sensie dyplomacja jest

strukturą, na którą składają się: podstawy prawne, organizacja, kadry, procedury i metody działania oraz środki materialne. Tą strukturą jest przede wszystkim, minister spraw zagranicznych wraz z podległym mu urzędem – ministerstwem (Kuźniar 2006, s. 130). Dyplomacja odzwierciedla, jakość polityki zagranicznej. Polityka zagraniczna nie powinna wnosić żadnych sprzeczności oraz być bardzo konsekwentna w działaniu. Takie działanie umożliwia realizację konkretnych ambitnych celów, zadań i interesów narodowych. Dyplomaci dzisiaj muszą być przede wszystkim właściwie wykształconymi i wyszkolonymi oraz sprawnymi urzędnikami. Regułą i podstawą sukcesu jest profesjonalizm, systematyczność, rzetelna analiza i rozumienie otoczenia, rozpoznanie partnera oraz staranne przygotowanie każdego kroku (Kuźniar 2006, s. 138).

Podsumowanie

1. Na początku XXI wieku twarde i miękkie składowe bezpieczeństwa narodowego stanowią jego kluczowy element. W chwili obecnej kapitał intelektualny państwa oraz miękkie elementy bezpieczeństwa narodowego nabierają coraz ważniejszego znaczenia i pełnionej roli, jako czynnika zapewniającego odpowiedni stan bezpieczeństwa narodowego oraz wysoki prestiż państwa na arenie międzynarodowej.

2. Truizmem jest konstatacja, że bezpieczeństwo narodowe zależy jedynie, od jakości rządów, umiejętności postępowania władz czy posiadanych zasobów naturalnych. Bezpieczeństwo narodowe zależy od wielu elementów, tj.: potencjału gospodarczo-obronnego, kapitału intelektualnego państwa, jakości rządów, jak również od wyboru strategii działania, struktury organizacyjnej państwa i systemu bezpieczeństwa narodowego. Warunkiem skuteczności systemu bezpieczeństwa jest jego organizacja i wyposażenie gwarantujące szybkie, sprawne i skuteczne działanie w warunkach pokoju, kryzysu oraz odpowiednią reakcją na wszelkiego typu zagrożenia i kryzysy.

3. Należy podkreślić, że obecnie procesy integracyjne w sferze całego bezpieczeństwa narodowego nabierają szczególnego znaczenia, jak również wymagają głębokiej analizy i uwagi. O takiej potrzebie przesądza nowa jakość coraz bardziej zglobalizowanego i z informatyzowanego środowiska bezpieczeństwa, gdzie szanse, wyzwania, ryzyka i zagrożenia mają zdecydowanie zintegrowany charakter, a poszczególne czynniki (elementy) nie są od siebie oddzielone i wymagają integracji. Dlatego też, jak najszybciej należy uruchomić procesy integracyjne, począwszy od systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym, gdyż od jego organizacji i funkcjonowania w głównej mierze zależy stan bezpieczeństwa narodowego.

4. Podstawowym zagadnieniem determinującym sprawność i skuteczność bezpieczeństwa narodowego, jest nadanie mu charakteru w pełni zintegrowanej, spójnej całości, gdzie podstawową kwestią

jest skuteczna integracja systemu bezpieczeństwa obejmująca jego wszystkie elementy składowe. Umożliwia to uporządkowanie systemu bezpieczeństwa narodowego, precyzyjnego określenia kompetencji poszczególnych jego elementów składowych, a w szczególności wszystkich organów kierujących.

5. Proces bezpieczeństwa dostarcza wielu możliwości stosowania zasad twórczego współdziałania, czyli synergii, między elementami systemu bezpieczeństwa narodowego.

Istotą synergii w procesie bezpieczeństwa jest możliwość doceniania różnic, szacowania ich, i na ich podstawie twórcze budowanie dodatkowej siły kompensującej słabości systemu.

Docenianie synergii i spójności wewnętrznej procesu bezpieczeństwa stanowi podstawę skutecznego funkcjonowania całego systemu bezpieczeństwa narodowego.

Literatura:

1. Fehler W., (2002), *O pojęciu bezpieczeństwa państwa*, W: W. Śmiałek, J. Tymanowski (red), *Bezpieczeństwo państw i narodów w procesie integracji europejskiej*, Toruń.
2. Jakubczak R., Marczak J. (red), (2012), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, Wydawnictwo BELLONA, Warszawa, s. 56.
3. Jakubczak R., Marczak J., (red), (2008), *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, Wydawnictwo AON, Warszawa, s. 61.
4. Jakubczak R., Marczak J., (red), (2012), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, Wydawnictwo BELLONA, Warszawa, s.14.
5. Jaruszewski W.K., (2011), *Kapitał intelektualny w strategii bezpieczeństwa narodowego*, Collegium Balticum, Szczecin, s. 54-55.
6. Kamiński A., (1993), *Bezpieczeństwo Polski na tle rozwoju procesów politycznych w Europie. Uwagi metodologiczne*, [w:], „*Studia i Materiały PISM*”, nr 64, Warszawa.
7. Kitler W. (2011), *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*. Wydawnictwo AON, Warszawa, s. 22-25.
8. Kitler W., (2006), *Prawno organizacyjne uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, W: *Zarządzanie bezpieczeństwem narodowym*, (kier. nauk.), T. Jemioło, AON, Warszawa.
9. Kitler W., (2002), *System zarządzania kryzysowego w dziedzinie bezpieczeństwa*, W: *Bezpieczeństwo narodowe i zarządzanie kryzysowe w Polsce XXI wieku – wyzwania i dylematy*, (red.), T. Jemioło, K. Rajchel, Wydawnictwo WSIZiA, Warszawa, s. 34-36.
10. Koziej S. (2010), *Wyzwania transformacyjne bezpieczeństwa Polski*, W: „*Kwartalnik Bellona*” nr 2/2010. s. 13-15.
11. Kunikowski J., (red.), (2000), *Uwarunkowania procesu edukacji dla bezpieczeństwa*, Wydawnic-

- two Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach Instytut Pedagogiki, Siedlce, s.29.
12. Kuźniar R., (2006), *Międzynarodowe stosunki polityczne*, W: *Stosunki międzynarodowe, Geneza, struktura, dynamika*. E. Haliżak, R. Kuźniar, (red.) Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 130.
 13. Nye jr. J.S., (2009), *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*, tłumaczenie M. Madej, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne Spółka z o.o., Warszawa.
 14. Podgórski R.A., (2006), *Socjologia. Wczoraj. Dziś. Jutro, Kompendium wiedzy socjologicznej*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów, s. 369.
 15. Pytkowski W., (1985), *Organizacja badań i ocena prac naukowych*, Wydawnictwo PWN, Warszawa s. 174.
 16. Stoner J.A.F., Ch. Wankel, (2004), *Kierowanie*, Wydawnictwo PWE, Warszawa, s. 209.
 17. Sułek M., (2001), *Podstawy potęgonomii i potęgo-metrii*, Wydawnictwo Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji w Kielcach, Kielce, s. 164.
 18. Sułek M., (2009), *Parametry potęgi (siły) państwa – stałe czy zmienne?* W: M. Sułek., J. Simonides, (red.), *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s.71.
 19. Sułek M., (2010), *Prognozowanie i symulacje międzynarodowe*. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa, s. 94-95.
 20. Wojtaszczyk K.A., (2009), *Bezpieczeństwo państwa – konceptualizacja pojęć*, W: *Bezpieczeństwo państwa*, K.A. Wojtaszczyk, A. Majerska-Sosnowska, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa, s. 12-15.
 21. Żukrowska K., (2006), *Pojęcie bezpieczeństwa i jego ewolucja*, W: *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, [w:] K. Żukrowska, M. Grącik M (red.), Wydawnictwo, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa, s. 21-26.
 22. Żukrowska K. (red.), (2011), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*. Wydawnictwo IUSatTAX, Warszawa, s. 21.

HARD AND SOFT ELEMENTS OF NATIONAL SECURITY

Social Dissertations, Issue 2 (VI), 2012

Waldemar Kryspin Jaruszewski

The Szczecin Higher School Collegium Balticum

Soft power is the second face of power
J.S. Nye Jr

Summary: The aim of this paper is to familiarise the reader with issues of national security, taking account of its hard and soft elements. The paper is composed of two parts. In the first part, the nature of national security is explained, taking account of the division into its hard and soft elements. In the second part, the impact of the hard and soft elements on the condition and development of national security is described. The research methodology adopted here is an analysis of literature and of the author's own organisational model of security (8-E) which encompasses the hard and soft elements and forms the basis and the foundation for national security. The research is aimed at demonstrating to what degree the elements of the national security model influence the condition of national security.

Key words: national security, hard and soft elements of security, intellectual capital

Introduction

This study deals with the issue of national security policies, based on selected elements of national security. National security is tightly linked to numerous sciences: i.e. with the military, economic, legal and international relations fields of studies. The literature on this subject shows that the condition of national security is being less and less influenced by strictly military-related factors. In turn, the role of economic factors, such as the condition of the national economy, the quality of international alliances and the infrastructure at large, as well as activities of Government and Local-Government administration bodies, social organisations and individual citizens. The aim of this article is to familiarise the reader with issues of national security, taking account of its hard and soft elements. The article is composed of two parts. In the first part, the nature of national security is explained, taking account of the division into its hard and soft elements. In the second part, the impact of the hard and soft elements on the state and development of national security is described. The research methodology adopted here is an analysis of the literature and of the author's own organisational model of security (8-E), which encompasses the hard and soft elements and forms the basis and the foundation of national security. The research is aimed at demonstrating to what degree the elements of the national security model influence the condition of national security. The author hopes that the article will spark a wider discussion on the above-mentioned subject.

The concept of national security

The contemporary concept of national security and its form are bound to be the subject of disputes and scientific studies for a long time to come. The target model of national security is going to be

a completely new one, and it is going to differ markedly from that of the second half of the 20th Century.

Security is subjective in nature; it is a primordial need of a human being and of social groups, at the same time being a basic asset for States and international systems (Kunikowski 2010, p. 29). In military and strategic terms security may be analysed in the context of technological progress, the innovative solutions aimed at the development of defence capabilities (Żukrowska 2011, p. 21).

Prior to the birth of the nation state, security was identified merely with the the goals and aspirations of the ruling elites, who looked after their isolated interests. The challenges faced by Poland at the beginning of the 21st Century are directly related to the ongoing systemic changes in Europe and elsewhere. This still remains to be the onset of changes, challenges, and various socio-economic and political crises. Questions are raised with regard to the alliances being entered into and the national defence policies. That is why it is legitimate to start by specifying the political and military goals of the State which are of inherently national interest. At the end of the 1980s, a fundamental geopolitical change took place in international relations. The East-West confrontation ended and the *collapse* of the Berlin Wall marked not only the unification of Germany and the disintegration of the Communist Bloc, but also the reunification of the European continent and the end of the bi-polar division of the world. The post-cold-war era seemed a time of peaceful transformation.

Internal security is the domain of the internal policy of a given State. This still remains true, although both the nature and type of the threats and the methods of their prevention have changed. Globalisation and the development of international communications require the internationalisation of the internal security, which is frequently the case. At the same time, though, there is no common consent as to whether this is actually necessary – for

several reasons. The most significant ones include the lack of change in the approach to security, the national character of intelligence agencies, the confidentiality of their operations, their expensiveness and the use of funds to support illegal sources of income from international co-operation with organised crime (Żukrowska 2006, pp. 23-24).

Based on the current challenges and threats, and on the recent developments in the literature on this subject (W. Kitler, *Legal and organisational factors in the national security of the Republic of Poland*, 2006) two areas of security are distinguished. These involve:

1. The society functioning within the State and expecting to have safety and self-actualisation needs fulfilled, while the State may be jeopardised by various types of threat and/or crisis situations caused by political, social and cultural factors.
2. People and everyday hardships faced by them, i.e. the destructive effects of civilisational development, criminal activities, natural disasters, or, in a nutshell, the threatening man-made or natural activities.

Security is a "value which is to be continuously pursued and one which accounts for changes internal and external to the State." Security may be understood dynamically, as a process within which security actors strive to eliminate threats and to increase their level of confidence (Wojtaszczyk 2009, p. 12). The perception of national security in dynamic terms accounts for the time factor which allows for security priorities to be traced and to treat it as a dynamic process. As such, security may be defined not only as a specific goal but also as a result. It is, therefore, a continuous social process in which the entities involved are constantly trying to improve the mechanisms which guarantee them a sense of security.

National security is a term denoting the sense of confidence of a State in international community, the lack of danger and the state of being protected against threats. For society at large, security means the fulfilment of the need for existence, the certainty of subsistence, stability and satisfaction. While being the primary need of an individual and of social groups, security is also the basic requirement of States and international systems, and its absence breeds distress and a sense of insecurity. National security deals with issues related to countering threats (internal and external) to the existence and development of a nation and a State. The new areas of national security are economic, scientific and technological, informational, ideological, ecological and social ones. A condition of security is non-measurable (Marczak, Jakubczak 2012), so its proper perception by society and Government authorities is essential to ensuring security. Among various categories of national interest, vested interests are regarded by individuals and societies at large as common and the most important. The paper uses the definition of national security (Kitler 2011, p. 31) which – in the opinion of the author – best fits the notion of security: "National security is the highest

value, the national need and the overriding goal of the functioning of the State, individuals and social groups, and at the same time a process involving various measures which guarantee a lasting and undisturbed existence and the national development (of the State), including protection and defence of the State as a political entity, and the protection of individuals and of the whole of society [and] their natural resources against threats which may significantly limit its functioning or are aimed against the interests which are under special protection."

Currently, national security is impacted on by the following factors:

3. Demographic (change in the population number and structure, and demographic trends).
4. Geographical (geographical location, size of the territory, landforms).
5. Economic (resources, needs and shortages, the level of economic growth).
6. Historical (historical experience)
7. Psychological and social (attitude towards life, social cohesion).
8. Organisational and administrative (the form of government, the social attitude towards the authorities, the effectiveness of the authorities' actions).
9. Defence and military (the organisation and effectiveness of national defence, the size of the army compared to the number of population of conscription age.)
10. Political (the quality of alliances, and internal and external State policy).
11. Related to Information and Communication Technologies (not only speed of communication among individuals and organisations, but also the great reduction in the cost of sending information). Regardless of the practical aim of this shift in communication, its real cost has become very small. Thus information transferred globally, whether quality or not, has, in fact, become commonly available and unlimited. Moreover, the information revolution is bringing about the end of hierarchical bureaucratic organisations which were typical of the industrial revolution era. Decentralised organisations and virtual communities within civic societies are bound to transgress territorial jurisdiction borders and they will create their own governance patterns as the Internet develops. (Nye jr. 2009, p. 327).

Kamiński was one of the first researchers in Poland to use the term *hard and soft* security factors. In the group of hard factors he included geo-political location, the demographic situation and the level of economic development. In turn, among the soft factors he listed those related to military and political assessments and forecasts regarding the way in which a given nation or State can take advantage of the chances and possibilities it faces, and of the resultant situation determined by "hard" economic conditions (Kamiński 1993, item 7).

Material and non-material factors are addressed by the concept of the so-called hard and soft power (Sulek 2009, p. 71).

The differentiation between hard and soft power involves the gradation of both the nature of behaviour and the tangibility of the resources. These two types of power represent the capability to achieve certain goals by controlling the behaviour of others. M. Sułek claims that the significance of soft power in world politics is growing. In the era of knowledge-based economies and supranational interdependence, it is harder to make a shift of power, it becomes less tangible and less strength-based (Sułek 2009, p. 72).

It should be noted that the national economy is the most important *hard* material basis for every security policy or strategy. It is what enables the construction of various instruments for affecting the surroundings on this basis, notably including military forces, and it is also a *hard* limitation for various goals and strategies of their achievement. (Sułek 2001, p. 166). In the literature on this subject the concept is identified of economic “*hard*” limitations to security policies and strategies, which underlay decision-making processes in the area of State security. The defence (military) sector of the economy is a system limited by the size of resources, and therefore it is inherently difficult to satisfy it. The economic limitations security policies and strategies (Sułek 2001, 166) include:

Macroeconomic limitations – the, so-called, *hardest* ones, related to the functioning of the State and the economy as a demographic and territorial entity specifically furnished with natural resources and with a defined level of economic development. The macroeconomic limitations are related to such aggregates as the population, total area, natural resources, the production apparatus, the nature and the intensity of international exchange, and the national income.

Sector-related limitations are *softer* and demonstrate a better correlation with the State defence system, and they are more relative in nature than the macroeconomic limitations. Sector-related limitations are far more prone to influence; they may include limitations on the part of the arms industry, de-

fence infrastructure, defence supplies and reserves, defence expenditures or limitations in the area of international economic and defence co-operation.

The *hard* elements of security (Żukrowska 2011, pp. 26-27) are military capabilities, military equipment, supplies and infrastructure for the military forces, economic capabilities, research capabilities, the size of the military forces, armaments expenditures, military bases, extended alliances, communication channels, the infrastructure and the provision of the military forces with equipment and instruments which enable the waging of war.

“The soft elements of security include all the external domains of influence of States, their cultures, systematic solutions, behaviours, used technologies, know-how, models of consumption, work or policymaking which are accepted, adopted and implemented by others, who see in them benefits for themselves. The spread of soft models of security is possible due to the network of communication systems allowing one to independently assess, compare, imitate and transfer them” (Żukrowska 2011, pp. 26-27). The author further stresses that “equally important element is intelligent power in international relations” (Żukrowska 2011, pp. 26-27). The intelligence in this case involves preparing such solutions which enable taking the proper decisions, if not at the moment of the creation of structures and institutions, then in the future, when the State is ready to take this step. This intelligence is also reflected in the effectiveness of periodic assessments of the implemented solutions.

The security system’s organisational model

The model is a result of modelling. This term is to be understood as a process of constructing and testing models. Modelling is also an important analytical (research) tool. (Sułek 2010, p. 94). The security system’s organisational model (8-E) comprises *hard* and *soft* elements of national security (Figure 1).

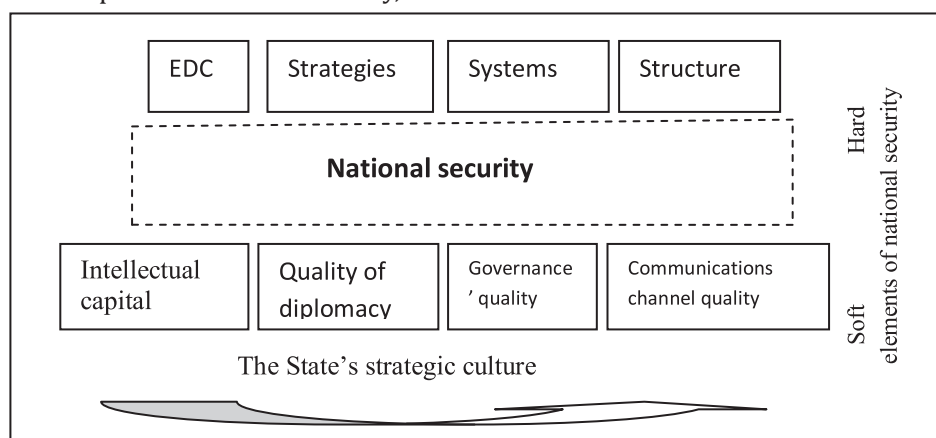

Figure 1. The security systems’ organisational model (8- E), comprising hard and soft elements of national security.

Source: own study, symbols: EDC – economic and defence capabilities of the State.

An analysis of *hard and soft* elements of national security allows the specifying of the organisational capabilities of a given State to introduce the organisational changes of national security.

Organisational changes may be potentially done through the State, which means that States have to introduce changes on their own to their structures, systems and operational methods, in keeping with the requirements of national security (Koziej 2010, pp. 13-15).

The above-presented organisational model of the security system (8-E), (Figure 1) illustrates the scope of organisational changes, which may be wide and encompass, among others:

1. The hard elements of national security: i.e. strategies, economic and defence capabilities (EDC), systems and the State's organisational structure.
2. The soft elements, i.e. the intellectual capabilities, the quality of communication channels, the quality of diplomacy, the quality of governance.

The model assumes that the effectiveness of changes requires mutual adjustment of the components of the above-presented security system (8-E). All the elements of the model are interrelated and, thus, equally important for the efficient and effective functioning of its organisation – i.e. the State. It is always possible that one of the elements may be more efficient, more advanced than another and it may take over the dominant role, with the other element being secondary, underlying the first element. It depends on the possibilities of the given organisation (State) and the type (quality) of the change itself. The meaning of the terms used in the security system's organisational structure (8-E) needs to be defined:

A. The hard elements of national security include:

1. Strategies and ways of achieving a competitive advantage.
2. The economic and defence capabilities of a State, which may be treated as the economic pillar of the State's defence capabilities.
3. Systems. A system is an organised object functioning within the environment, consisting of many elements, sub-systems, interlinked with each other by numerous relations, channels and co-operational relationships, so that each of its elements contributes to the success and wealth of the whole.
4. The organisational structure is the constellation and mutual relations among its components and positions within the organisation. The structure follows the strategy, which means that the organisation's mission statement and its overall tasks are decisive for the organisation's shape. A modern organisational structure requires much conceptual effort and time in the course of or after a change to the strategy. The most important features of the environment which influence the organisational structure may include the capabilities of the environment, the complexity of the environment and the uncertainty of the environment. Influence of the State's bodies on the organisation varies depend on the political system, i.e. ownership requirements. The economic con-

ditions influencing the organisation's structure should be understood as the rules governing the economy, the state of legislation and the situation on the capital market. The most prominent indicators of the organisational structure related to the capabilities of the organisation include: the size, the life cycle and the size of resources and capital.

B. The soft elements of national security include:

1. The intellectual capabilities of the State. intellectual capabilities (IC) are a constituent of the national capital (the defence capabilities of the State), which comprises all the intangible assets, i.e. intellectual assets, knowledge, skills, abilities, competence, experience of people, enterprises, communities and of the State. The intellectual capabilities of the State (Jaruszewski 2009, p. 56) include capital i.e. human, social and organisational - innovation capital. It should be stressed that intellectual capital is not a direct sum of the three components but it is also created (multiplied) by the coefficient of relations [and] social ties existing among people. The algebraic form of the model for calculating intellectual capital (Jaruszewski 2009, p. 55):

$$KI = [KS + KL + KOI] \cdot WR$$

Symbols: KI = IC – intellectual capital, KS – social capital, KL – human capital, KOI – organisational-innovation capital, WR – coefficient of relations, social ties.

2. The quality of communication channels. Communication is a process of information exchange among various participants in socio-economic processes. The aim of communication is to enable mutual understanding of messages between the sender and the receiver A communication channel is a method of presenting messages/contents, which may have an oral (verbal), written, visual (schemes, charts, photographs, video materials) or multi-media form (combining all the above forms). The choice of a communication channel is conditioned by the results of an analysis indicating which way and in which form information should be passed so that it could reach the receiver not distorted and it could be properly read and understood. The choice of communication channels is on the one hand an art, and on the other an economic calculation.
3. The quality of governance. Styles of action, managing, and the method of fulfilling managerial functions in which the type of dominating motivational measures used by the manager is an important factor. They belong to the distinguishing features of a management style: an autocratic style, a participative style or a leadership style. A management style is made up of exerting influence, making decisions, exercising supervision over subordinates and assessing them, communication with staff, and giving instructions.
4. Quality of diplomacy. Diplomacy is an instrument with which the State expresses and pursues its foreign policy in external relations. In this sense

diplomacy is a structure composed of: legal bases, organisation, HR, procedures and methods of action, as well as tangible resources. The structure consists primarily of the Minister of Foreign Affairs and the Ministry which he or she oversees (Kuźniar 2006, p. 130). Diplomacy reflects the quality of foreign policy. As opposed to being contradictory, foreign policy should be implemented very consistently. This enables the achievement of specific ambitious goals, tasks and national interests. The modern-day diplomats must be first of all properly educated and trained, efficient in fulfilling their official functions. The principle and the basis of success are provided by professionalism, a systematic approach, reliable analyses and comprehension of the environment, decoding the partner and careful preparation of every step (Kuźniar 2006, p. 138)

Summary

1. At the beginning of the 21st Century hard and soft elements of national security are a key element. Presently the State's intellectual capital and soft elements of national security are gaining importance and function, as a factor which guarantees the proper condition of national security and the high prestige of the State on the international arena.

2. It is a truism to conclude that national security solely depends on the quality of governance, the competence of the authorities to take proper actions, and the possessed natural resources. National security depends on many factors, i.e. the economic capabilities, the State's intellectual capital, and the quality of governance, as well as the choice of strategies for action, the State's organisational structure and the national security system. The effectiveness of the security system is conditional upon its organisation and equipment which would guarantee quick, efficient and effective action in the conditions of peace or crisis, and the proper reactions to all types of threats and crises.

3. It should be stressed that the current integration processes in the domain of national security are gaining special importance, and demand deep analyses and attention. Such a need is dictated by the new quality and by the more and more globalised and information-loaded environment of national security where chances, challenges, risks and threats have a strongly-integrated nature, and the factors (elements) are not separated one from another and they need integration. That is why integration processes should be activated as soon as possible, beginning with the system of managing national security as the State of national security largely depends on its organisation and functioning.

4. It is a basic issue which determines the efficiency and effectiveness of national security to make it a fully integrated, cohesive whole where an effective integration of the security system encompassing all its components, and in particular all its governing

bodies, would be the key issue.

5. The security process provides numerous opportunities for the implementation of principles of creative co-operation, i.e. synergy among elements of national security. It is the essence of synergy in the security process to provide the ability to appreciate differences, respecting them and using them as a basis for creating additional strength compensating for the weaknesses of the system. Appreciating synergy and the internal cohesiveness of the security process is the basis for the effective functioning of the whole national security system.

References:

1. Fehler W., (2002), *O pojęciu bezpieczeństwa państwa*, W: W. Śmiałek, J. Tymanowski (red), *Bezpieczeństwo państw i narodów w procesie integracji europejskiej*, Toruń.
2. Jakubczak R., Marczak J. (red), (2012), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, Wydawnictwo BELLONA, Warszawa, s. 56.
3. Jakubczak R., Marczak J., (red), (2008), *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, Wydawnictwo AON, Warszawa, s. 61.
4. Jakubczak R., Marczak J., red), (2012), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, Wydawnictwo BELLONA, Warszawa, s.14.
5. Jaruszewski W.K., (2011), *Kapitał intelektualny w strategii bezpieczeństwa narodowego*, Collegium Balticum, Szczecin, s. 54-55.
6. Kamiński A., (1993), *Bezpieczeństwo Polski na tle rozwoju procesów politycznych w Europie. Uwagi metodologiczne*, [w:], „*Studia i Materiały PISM*”, nr 64, Warszawa.
7. Kitler W. (2011), *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*. Wydawnictwo AON, Warszawa, s. 22-25.
8. Kitler W., (2006), *Prawno organizacyjne uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, W: *Zarządzanie bezpieczeństwem narodowym*, (kier. nauk.), T. Jemioło, AON, Warszawa.
9. Kitler W., (2002), *System zarządzania kryzysowego w dziedzinie bezpieczeństwa*, W: *Bezpieczeństwo narodowe i zarządzanie kryzysowe w Polsce XXI wieku – wyzwania i dylematy*, (red.), T. Jemioło, K. Rajchel, Wydawnictwo WSIZiA, Warszawa, s. 34-36.
10. Koziej S. (2010), *Wyzwania transformacyjne bezpieczeństwa Polski*, W: „*Kwartalnik Bellona*” nr 2/2010. s. 13-15.
11. Kunikowski J., (red.), (2000), *Uwarunkowania procesu edukacji dla bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach Instytut Pedagogiki, Siedlce, s.29.
12. Kuźniar R., (2006), *Międzynarodowe stosunki polityczne*, W: *Stosunki międzynarodowe, Geneza, struktura, dynamika*. E. Haliżak, R. Kuźniar, (red.) Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego

- skiego, Warszawa, s. 130.
13. Nye jr. J.S., (2009), *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*, tłumaczenie M. Madej, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne Spółka z o.o., Warszawa.
 14. Podgórski R.A., (2006), *Socjologia. Wczoraj. Dziś. Jutro, Kompendium wiedzy socjologicznej*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów, s. 369.
 15. Pytkowski W., (1985), *Organizacja badań i ocena prac naukowych*, Wydawnictwo PWN, Warszawa s. 174.
 16. Stoner J.A.F., Ch. Wankel, (2004), *Kierowanie*, Wydawnictwo PWE, Warszawa, s. 209.
 17. Sułek M., (2001), *Podstawy potęgonomii i potęgometrii*, Wydawnictwo Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji w Kielcach, Kielce, s. 164.
 18. Sułek M., (2009), *Parametry potęgi (siły) państwa – stałe czy zmienne?* W: M. Sułek., J. Simonides, (red.), *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s.71.
 19. Sułek M., (2010), *Prognozowanie i symulacje międzynarodowe*. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa, s. 94-95.
 20. Wojtaszczyk K.A., (2009), *Bezpieczeństwo państwa – konceptualizacja pojęć*, W: *Bezpieczeństwo państwa*, K.A. Wojtaszczyk, A. Majerska-Sosnowska, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa, s. 12-15.
 21. Żukrowska K., (2006), *Pojęcie bezpieczeństwa i jego ewolucja*, W: *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, [w:] K. Żukrowska, M. Grącik M (red.), Wydawnictwo, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa, s. 21-26.
 22. Żukrowska K. (red.), (2011), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*. Wydawnictwo IUSatTAX, Warszawa, s. 21.